

УДК 338.664.1

Б. В. Вишнівська,
к. е. н., доцент кафедри інноваційної діяльності в АПК,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

РИНОК ЦУКРУ УКРАЇНИ

B. Vyshnivska,
k.e.n., associate professor of department of innovative activity in AIC
of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

SUGAR MARKET OF UKRAINE

У статті досліджено тенденції та зміни ринку цукру України, проаналізовано його сучасний стан, представлено географічну структуру виробництва цукру з цукрових буряків, найбільші виробники цукру в Україні, подано структуру та обсяги експорту та імпорту цукру, зазначено обсяги споживання цукру в Україні.

Tendencies and changes of sugar market of Ukraine, its modern state is analyzed, the regional pattern of sugar production from sugar beets is presented, most producers of sugar in Ukraine, structure and volumes of sugar export and import is given, consumption of sugar volumes in Ukraine are investigated in the article.

Ключові слова: ринок цукру, експорт, імпорт, виробники, споживання.
Key words: market of sugar, export, import, producers, consumptions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Бурякоцукрова галузь є важливою складовою частиною не тільки АПК, але й економіки країни в цілому, оскільки цукор був і залишається одним із головних сировинних джерел розвитку харчової, кондитерської, пивобезалкогольної, спиртової промисловостей, а також джерелом валютних надходжень.

Питання стану бурякоцукрового підкомплексу, формування та функціонування ринку цукру України вивчалися багатьма вченими економістами-аграрниками і висвітлені у публікаціях В.С. Бондаря, О.М. Варченко, О.С. Зайця, М.Ю. Коденської, В.І. Пиркіна, М.В. Роїка, П.Т. Саблука, С.А. Стасіневич, О.М. Шпичака та інших. Для подальшого сталого розвитку українського ринку цукру особливого значення набувають питання збереження посівних площ цукрових буряків, збільшення обсягів виробництва цукру, формування цінової ситуації на ринку, встановлення ефективних інтеграційних зв'язків між бурякосійними господарствами та цукровими заводами на підставі взаємовигідних економічних відносин, що вимагає поглиблення наукових досліджень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розподіл доходів між виробниками і переробниками цукросировини не відповідає співвідношенню їх внесків в одержання кінцевого продукту. Вплив існуючих важелів державного регулювання на економічні відносини не дає очікуваних позитивних наслідків. Прибутки від переробленої цукросировини продовжують розподілятися на користь власників цукрових заводів і торгівельних організацій, ігноруючи інтереси сільськогосподарських товаровиробників, вклад яких у галузь є найбільшим. Цей процес супроводжується значним скороченням площ посіву культури, зменшенням чисельності цукрових заводів і об'ємів виробництва цукру, що призводить до дестабілізації ринку цукру України. Питання кризового стану бурякоцукрового підкомплексу країни знайшли висвітлення в наукових публікаціях В.С. Бондаря, О.Я. Григор'єва, А.С. Зайця, Є.В. Імаса, М.Ю. Коденської, В.І. Пиркіна, М.В. Роїка, В.Д. Слюсаря, С.А. Стасіневич, О.М. Царенко та інших.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Аналіз літературних джерел з питань формування, функціонування та подальшого роз-

Таблиця 1. Виробництво цукрових буряків в Україні

Мирстатистичний рік	Площа, тис. га	Урожайність, т/га	Висновий збір, тис. т
2002/2003	897	18,9	1695
2003/2004	773	18,8	1453
2004/2005	732	24,4	1788
2005/2006	652	29,1	1897
2006/2007	815	21,6	2574
2007/2008	610	30,6	1867
2008/2009	380	41,3	1569
2009/2010	322	39,5	1271
2010/2011	501	30,8	1543
2011/2012	532	43,7	2327

Джерело: за даними <http://www.ukrstat.gov.ua>

витку ринку цукру в Україні зумовило вибір теми даної статті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Україна традиційно цукрова держава. Тут досить сприятливі ґрунтово-кліматичні та економічні умови для розвитку буряківництва, що слугує основою розвитку переробної промисловості. Розвиток цієї галузі, як відомо, є важливою складовою частиною не тільки АПК, але й економіки країни в цілому.

Буряківництво як галузь зародилася на початку ХІХ століття. З того часу цукрове виробництво набуло пріоритетного значення серед харчових галузей країни. Але матеріально-технічна база цукрової промисловості України у минулому столітті неодноразово зазнавала значного руйнування, а вирощування цукрових буряків та виробництво цукру — глибокої кризи, як це має місце і нині, в умовах ринкових відносин.

Маючи сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування цукрових буряків, Україна займала провідне місце в світі за площею посіву культури (1,6 млн га).

Зоною з найбільш сприятливими природно-кліматичними умовами для вирощування цукрових буряків є зона Лісостепу. До неї входять Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Київська, Черкаська, Полтавська, Харківська, частково Львівська, Рівненська, Волинська та Житомирська області, де розміщено близько 73% площі посівів цукрових буряків.

Україна донедавна входила до першої десятки країн — найбільших виробників цукру, виробляючи понад 5 млнт щорічно. За межі держави поставлялось понад 3,5 млнт, а на внутрішній ринок — до 2,5 млнт. Серед

країн Європи вона посідала перше місце за виробництвом бурякового цукру. Однак непослідовне реформування аграрного сектору економіки призвело цю галузь до кризового стану, зумовивши значний спад виробництва цукросировини за рахунок зменшення зібраних площ та урожайності цукрових буряків (табл. 1).

Протягом досліджуваного періоду площі цукрових буряків в Україні стрімко зменшувались. У 2011/2012 МР цей показник складав 532 тис. га, що майже на 41 % менше рівня 2002/2003 МР. Скорочення площ цукрових буряків цілком закономірне, оскільки вирощування такої трудомісткої культури потребує повноцінного ресурсного забезпечення, яке було в значній мірі втрачене.

Урожайність цукрових буряків з одного гектару землі поступово збільшувалася. Обсяг врожаю у 2011/2012 МР становив 43,7 т/га, що в 2,3 рази більше ніж у 2002/2003 МР. Зменшення врожайності при збільшенні посівних площ у 2010 році відбулося через несприятливі кліматичні умови та аномальну спеку, яка спостерігалась влітку.

На жаль, перевиробництво цукру у 2006 році спричинило кризу галузі у наступні роки (рис. 1).

У період з 2003 по 2007 роки спостерігалось збільшення виробництва цукру в цілому на 76%

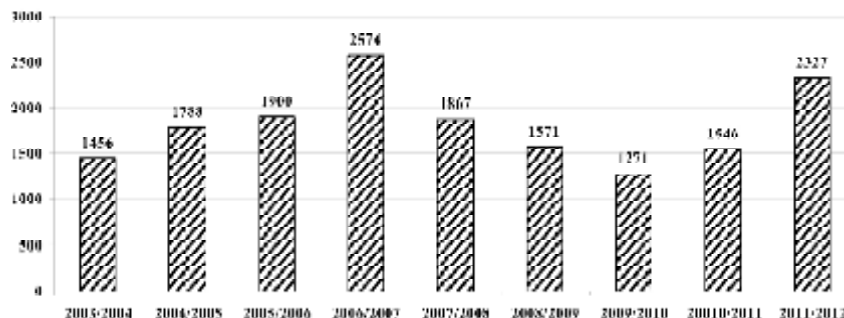

Рис. 1. Динаміка виробництва цукру з цукрових буряків в Україні, тис. т

Джерело: за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

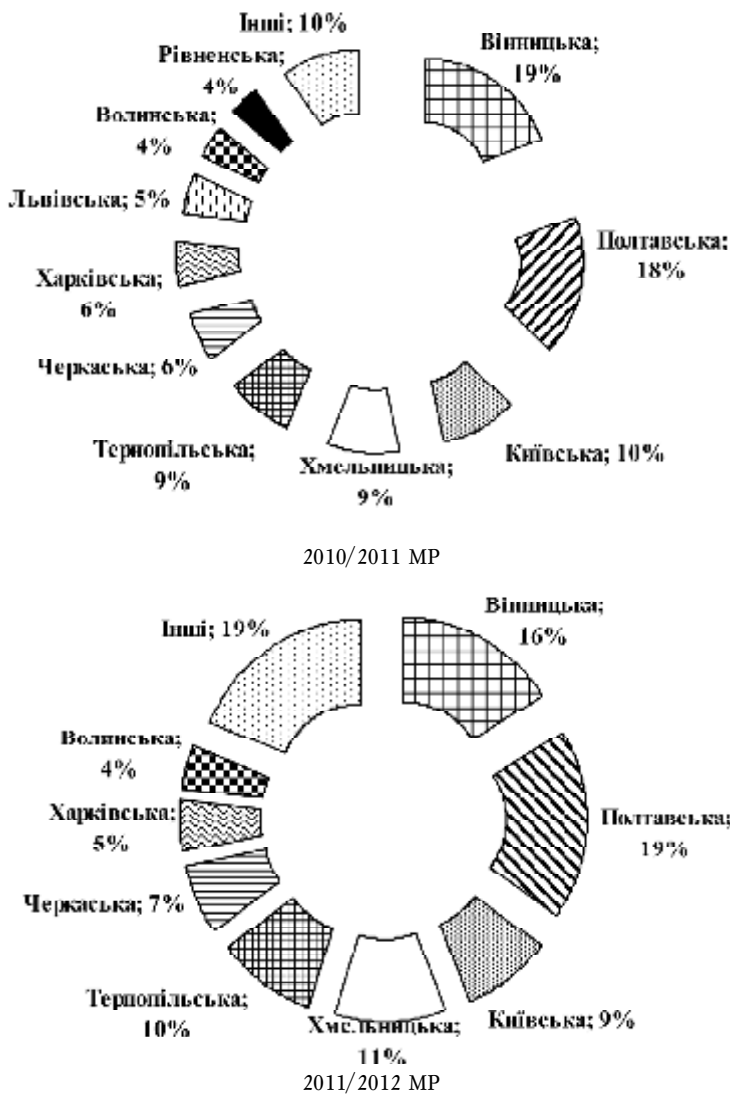

Рис. 2. Структура виробництва цукру з цукрових буряків в Україні, %

Джерело: Держкомстат <http://www.ukrstat.gov.ua/>

і досягло найвищого рівня 2,5 млн т. Обсяг виробництва цукру у 2007—2010 роках поступово зменшувався і впав нижче 1,6 млн т, в той час як споживання цукру в країні залишається на рівня 2 млн т.

Значне падіння обсягів виробництва цукру вже відбувалося і протягом 1990—1997 рр. — з 6,791 млн т. до 2,034 млн т. на рік. У 90-х рр. кількість цукрових заводів скоротилася до 86. Станом на 2012 р. в Україні функціонувало 64 цукрозаводи. Внаслідок істотного падіння виробництва цукру Україна втратила відповідні позиції на світовому ринку, і сьогодні частка країни у світовому виробництві ледь перевищує 1 відсоток [8].

Аналізуючи регіональну структуру за обсягами виробництва цукру з цукрових буряків, можемо сказати, що виробництво в основному

сконцентровано у Центральній частині України (рис. 2).

Лідерами за обсягами вирощування цукрових буряків та виробництва цукру є Вінницька область, Полтавська, Хмельницька та Київська області. У 2010/2011 МР питома вага Вінницької області у структурі виробництва цукру становила 19%, у 2011/2012 МР — 16%, на долю Полтавської області припадало 18% та 19% відповідно, Київська область мала 10% та 9%, Хмельницька і Тернопільська області мають майже однакові частки 9—10%.

Найбільшими національними виробниками цукру є: ВАТ "Новоіванівський цукровий завод", ТОВ АПО "Цукровик Полтавщини", ТОВ "Агрофірма" Ободівський цукор". До п'ятірки лідерів за 2011/2012 МР входять підприємства групи ТОВ "Астарт-Київ" (16% виробництва цукру), ТОВ "Група Агропродінвест" (8%), ТОВ "Укрлендфармінг" (8%), ТОВ "Кернел Трейд" та група компаній "Мрія-центр" (по 7% кожний). Великі агрохолдинги зацікавлені у нарощуванні потужностей виробництва, що втілюється у збільшенні інвестицій на оновлення підприємств та використання нових технологій, купівлею активів (наприклад поглинання компанією "Кернел" активів групи "Укррос"). Цукровий бізнес стає привабливим під впливом світової кон'юнктури ринку, що виражається у виході на український ринок непрофільних підприємств. Незважаючи на наявність в Україні досить великих компаній-виробників питома вага нашої держави на світовому ринку цукру є незначною.

За даними Державної служби статистики, в 2012 році цукрові буряки викопані на площі 449 тис. га, середня урожайність склала 407 центнери з гектара, валовий збір цукрових буряків становив 18,3 млн тонн, виробництво цукру білого бурякового склало 2,23 млн тонн, потреба внутрішнього ринку на період 2012/2013 маркетингового року дорівнює 1,83 млн тонн. Підприємствам цукрової галузі вдалося відновити експорт цукру, і з вересня 2011 р. по серпень 2012 р. відвантажено на експорт 150 тис. тонн цукру білого майже у 20 країн світу [8].

На даний момент для України актуальне питання експорту. Через перевиробництво відбувається зниження ціни на внутрішньому оптовому ринку, ціни навіть не покривають витрати на виробництво.

Таблиця 2. Обсяги експорту-імпорту цукру України

Вид цукру	2009–2010 МР		2010–2011 МР		2011–2012 МР	
	Обсяг експорту, тис. т	Обсяг імпорту, тис. т	Обсяг експорту, тис. т	Обсяг імпорту, тис. т	Обсяг експорту, тис. т	Обсяг імпорту, тис. т
Цукор білий	25855,1	116939,2	314,9	315877,5	35,6	253508,9
Цукор сирець з тростини	-	39515,2	0,004	231733,6	0,002	225587,1
Цукор-буряковий	808,0	-	4,466	1,1	1,8	7,7

Джерело: Держкамстат <http://www.ukrstat.gov.ua>

За останні роки в Україну імпортовано досить великий обсяг цукру з тростини. Структурні зміни у експорті та імпорту, білого цукру та цукру сирцю, відображені в таблиці 2.

У період 2009—2011 рр. обсяги експорту білого цукру Україною зменшувалися. У 2010 році обсяг експорту білого цукру зменшився на 98,78 % порівняно з попереднім роком, а в 2011 році на 88,69%. Експорт цукру сирцю виробленого з буряку в 2010 році зменшився на 99,45%, а у 2011 році зменшився на 59,7%.

Частка експорту цукру (бурякового, тростинного) в загальному експорті харчових продуктів налічувала у 2011р. менше 1%. Товар експортується у Азербайджан, Туркменістан. Поставки здійснюються як комерційними організаціями, так і за міждержавними бартерними угодами в обмін на паливо та інші матеріальні ресурси. Білий цукор експортується в Російську Федерацію, здійснюються поставки цукрового сиропу та інших видів цукру. При цьому основним покупцем українських кондитерських виробів з цукру залишається Росія. Слід відмітити, що на сьогодні внутрішній ринок Росії за цінами на цукор власного виробництва та його обсягами залишається найбільш прийнятним для пропозиції української продукції.

У період 2009—2011 рр. обсяги імпорту цукру в Україну збільшувалися. У 2010 році обсяг імпорту білого цукру збільшився на 270,12% порівняно з попереднім роком, а цукру сирцю на 586,44%. У 2011 році обсяг імпорту білого цукру зменшився на 19,75% порівняно з попереднім роком, а цукру сирцю з тростини на 2,65%.

Географічна структура експорту-імпорту цукру України подана на рисунку 3.

Цукор, вироблений в Україні, має відносно високу собівартість порівняно з тростинним, що превалює на світовому ринку, та буряковим, виготовленим в інших країнах, і характеризується низькою якістю. А тому в умовах низьких світових цін на цукор високої якості й широкого асортименту, український цукор є неконкурентоспроможним на зовнішньому ринку.

В Україні середньостатистичний житель споживає 37 кг цукру в рік, це відповідає нор-

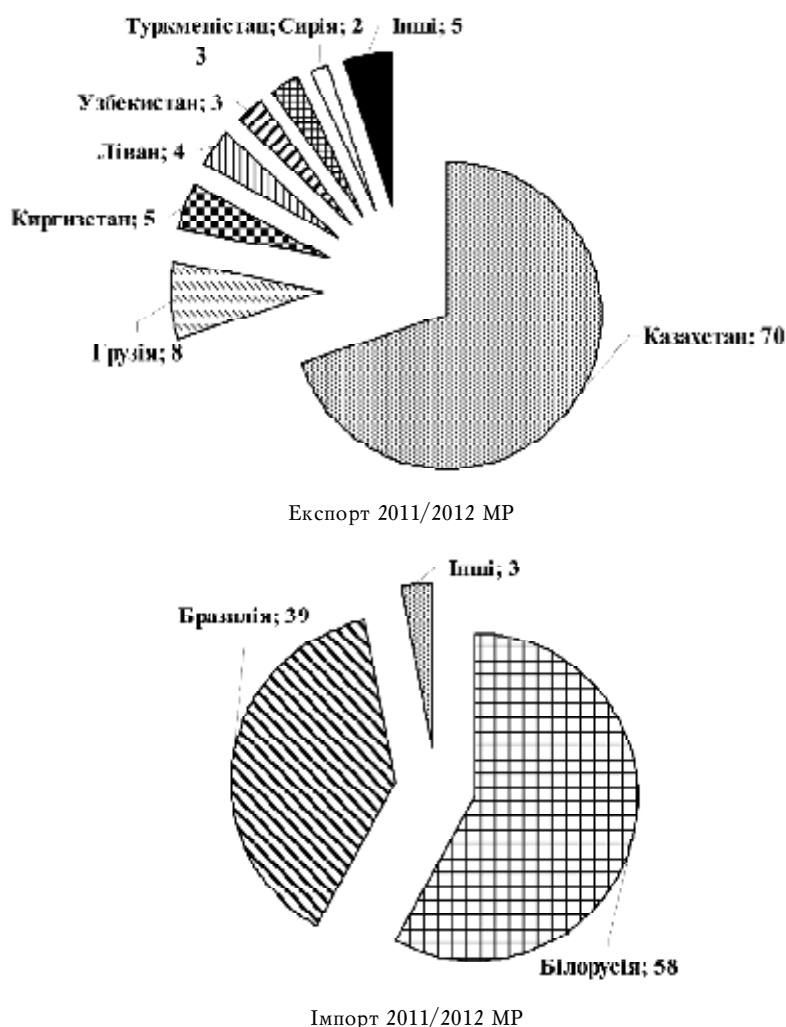

Рис. 3. Географічна структура експорту-імпорту цукру України, %

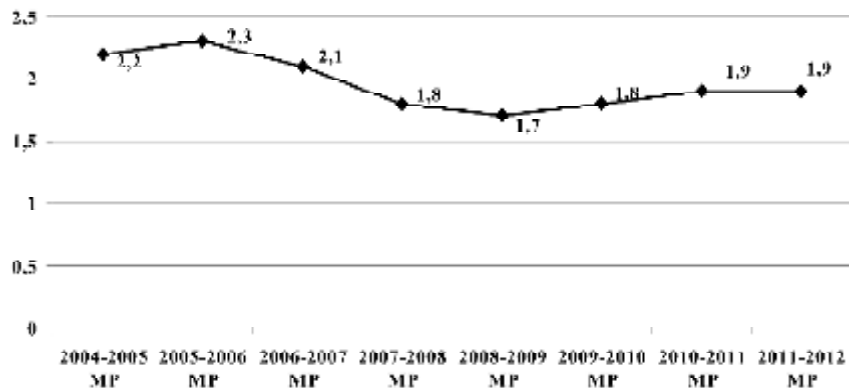

Рис. 4. Обсяги споживання цукру в Україні, млн т

Джерело: Держкомстат <http://www.ukrstat.gov.ua>

Таблиця 3. Середньомісячна ціна Українських виробників цукру за 1 тону білого цукру у 2011/2012 МР

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Листопад	Серпень
Середні ціни виробників цукру, грн./т.	6465,8	6492,1	6590,8	6652,4	6733,2	6717,7	6774,7	6772,6
Динаміка, %	-	100,4	101,52	100,93	101,21	99,77	100,85	99,97

Джерело: Держкомстат <http://www.ukrstat.gov.ua>

мам. Більш 50% цукру споживається у вигляді харчових продуктів, що містять цукор: кондитерські вироби, хлібобулочні вироби, морозиво, джеми, варення, а також солодких безалкогольних напоїв. Обсяги споживання цукру в Україні подані на рисунку 4.

У період з 2007—2009 рр. відбувся значний спад обсягів споживання цукру. Це відбулося у зв'язку з падінням потреб промисловості у цукрі та прямого споживання в результаті іпотечної кризи, що розгорнулася сам у цей період.

У результаті доброго урожаю в цьому році, внутрішній попит на цукор буде задовольнятися виключно за рахунок продуктів вітчизняного виробництва, залишок, що становитиме близько 200—300 тис. т, скоріше всього буде експортовано до країн ЄС, що погодилися на безмитний ввіз продуктів аграрного сектору для України. Щодо країн СНД, відомо, що ринок цукру та обсяги поставок остаточно будуть розподілені між країнами до грудня цього року [11].

Позитивна динаміка починає спостерігатися вже у 2009 році, коли починається поступове збільшення потреб внутрішнього ринку у цукрі, в результаті зростання обсягів виробництва промисловості та споживання населення. Як видно з графіку, ринок споживання цукру прошов вже пік спаду і стабілізувався. Це свідчить про подальше зростання обсягів потреб у цукрі в найближчі роки. На сьогодні виробництво цукру в Україні становить 2—2,2 млн тонн. Це повністю задовольняє потреби внутрішнього ринку.

Станом на 2011 рік середня ціна на білий цукор в Україні є досить стабільною, і коливається в 6772,61 гривень за одну тону продукції.

На ринку цукру України у період з 2005—2007р. р. — спостерігалось збільшення світових залишків товарів, в результаті перевищення його виробництва у порівнянні зі споживанням, переважання пропозиції над попитом спричинило зниження цін на цукор. Аналогічна ситуація може скластися і в цьому році. На жаль, Українське перевиробництво цукру і у 2011 співпало з світовим. Україна вибрала невдалий період, щоб наростити виробництво цукру до 2,2 млн т. Оскільки потреби внутрішнього ринку України становлять 1,9 млн т, надлишок цукру становить 2—3 млн т. А поглянувши на ситуацію, що склалася декілька років раніше, не важко зрозуміти те, що і у 2011—2012 р. р. ціна на цукор в світі буде знижуватися [10].

Оптова ціна на білий цукор в Україні у 2011—2012 рр. залишиться на рівні минулого року — 6 тис. грн./т. На початку 2011 р. Національна асоціація виробників цукру "Укрцукор" оцінила економічно обгрунтований рівень цін на цукор в 8,5 тис. грн. т. Виробництво цукру у цьому році становить 2—2,1 млн т. при внутрішньому попиті України на цукор — 2 млн т. Обсяг урожаю цукрового буряку у 2011 р. вище ніж був у 2010 р. і складають, 2,8 млн т., при цьому рівень цукровості буряку вище. На 26 вересня 2011 р. цукрові заводи України відзвітувалися, що виробили 300 тис. т. цукру з цього річного урожаю цукрового буряку, а це на 35 % більше в порівнянні з аналогічною датою 2010 р. [11].

В Україні цукор належить до об'єктів державного цінового регулювання, тобто на відповідний маркетинговий рік Міністерством аграрної політики та продовольства України встановлюються мінімальні та максимальні інтервенційні ціни. В разі невідповідності ціни допустимим межам Аграрний фонд України зобов'язаний проводити товарні/фінансові інтервенції.

ВИСНОВКИ

Державна політика підтримки цукрової галузі має бути спрямована на скорочення імпорту цукру в Україну шляхом перегляду квоти СОТ, жорсткий контроль за якістю замінників цукру, які імпортуються в Україну, встановлення рівних умов конкуренції для вітчизняних виробників та виробників з країн Митного союзу, забезпечення фінансової підтримки науково-дослідних робіт та прикладних досліджень у галузі.

Література:

1. Закон України "Про державне регулювання виробництва та збуту цукру" № 3039-VI від 17.02.2011 р.

2. Наказ Міністерства аграрної політики України "Про розробку Комплексної державної програми реструктуризації і розвитку буряково-цукрової галузі на період до 2010 р." від 20.02.2006 № 69.

3. Постанова Верховної Ради України "Про законодавче забезпечення розвитку буряко-цукрового комплексу в Україні та заходи щодо його покращення" від 03.03.2005 № 2465-IV.

4. Рішення Кабінету Міністрів України № 1977 "Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру", від 25 грудня 2002 (зі змінами).

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України, щодо схвалення Концепції Комплексної державної програми реструктуризації і розвитку буряково-цукрової галузі на період до 2010 р від 24.12.2005 № 566.

6. Дорогунцов С.І., Пітюренко Ю.І. Розміщення продуктивних сил України. — К.: КНЕУ, 2009.

7. Рафальська В.А. Конкурентоспроможність українського цукру на світовому ринку // Науковий вісник Національного аграрного університету. — К.: НАУ, 2010, — Вип. № 97. — С. 337—341.

8. У Комітеті з питань аграрної політики та земельних відносин відбулося обговорення стану і перспектив розвитку цукрової галузі в Україні [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, 01 грудня 2013 року. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/72953.html>

9. <http://www.ukrsugar.kiev.ua>

10. <http://sugarua.com/ua>

11. <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. <http://rada.gov.ua>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), Law of Ukraine "On government control of production and sale of sugar" № 3039 — VI from 17.02.2011, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed 01 December 2013).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), An order of Ministry of Agrarian Politics of Ukraine is "About development of the Complex government program of restructuring and development of sugar-beet industry on the period of to 2010 p". from 20.02.2006 № 69, available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 22 November 2013)

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine "About the legislative providing of development of sugar-beet complex in Ukraine and measures in relation to his improvement" from 03.03.2005 № 2465 — IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws> (Accessed 10 December 2013).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2002), Decision of Cabinet of Ministers of Ukraine № 1977 "About government control of production and realization of sugar", from December, 25 2002 (with changes), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws> (Accessed 01 December 2013).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2005), Order of Cabinet of Ministers of Ukraine, in relation to approval of Conception of the Complex government program of restructuring and development of beet-saccharine industry on the period of to 2010 p from 24.12.2005 № 566, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws> (Accessed 07 December 2013).

6. Doroguntsov, S.I. Pityurenko Yu.I. (2009), Rozmishennya productyvnykh syl Ukrainy [Placing of productive forces of Ukraine] KNEU, Kyiv, Ukraine.

7. Rafalska, B.A. (2010), "Competitiveness of Ukrainian sugar in the world market", the Scientific announcer of the National agrarian university, vol. 97, pp. 337—341.

8. In Committee on questions agrarian politics and landed relations the discussion of the state and prospects of development of saccharine industry took place in Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine, on December, 01, 2013. it is access Mode: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/72953.html>

9. <http://www.ukrsugar.kiev.ua>

10. <http://sugarua.com/ua>

11. <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. <http://rada.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 17.12.2013 р.